

Kitap Değerlendirmesi

İslam, Bernard LEWIS

Muhammet Aydın | ORCID: 0000-0002-0099-9024

Doç. Dr. | maydin@gumushane.edu.tr

Gümüşhane Üniversitesi | ROR ID: 00r9t7n55

İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü | Gümüşhane, Türkiye

Öz

İslam'a dair çalışmalarıyla bilinen Bernard Lewis, İslam adlı eserinde yaklaşık sekiz yüzyıllık süreçte, İslam tarihi alanıyla ilgili önemli tespitlerde bulunmaktadır. Biz bu incelemede daha ziyade kelâmi/teolojik tespitlere odaklanmaya çalışacağız. Lewis, Kitabını üç kısım ve on dört bölümden oluşturmuştur: 1. Dört halife ve Emevi halifeliği, 2. Abbasiler, 3. Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, 4. İran ve Doğu, 5. Moğollar, 6. Moğolların Ardından, 7. Müslüman İspanya, 8. Osmanlıların Yükselişi, 9. Din ve Egemenlik, 10. İran Devlet İdaresi, 11. İdare, 12. Cihat, 13. Savaş ve 14. Fetihler. Bu kitabın konusu Hz. Muhammed'in nübüvvetinden İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine dek İslam tarihidir. Yazara göre klasik İslam uygarlığı ilki Arapça olan üç ana dilde ifadesini bulmuştur. Hz. Muhammed Hicaz Araplarının arasında doğmuş, yaşamış ve vefat etmiştir. Kutsal kitabı da onların dilinde yazılmıştır. Bir diğeri ise, hem yakın tarihteki büyük imparatorlukların hatıralarını saklayan hem de İslam uygarlığına yaptıkları muazzam katkının farkında olan Farslar, kendi özgün kimliklerini canlandırmış ve yeniden ortaya koymuşlardır. Lewis'e göre Fars rönesansı, Arapların gerileyişiyle Türklerin yükselişi arasında kalan bir tür ara döneme karşılık gelir. Orta Çağ İslam tarihi, Arap istilacıların Orta Doğu'ya akmasıyla başlar ve bir başka yeni gelen grubun, kuzeydeki step halklarının zaferiyle sona erer. Türkler İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından bin yıl sürecek bir hâkimiyet kurmuş; yeni hükümet ve toplum modelleri yaratmış ve Türkçeyi İslam uygarlığının üçüncü ana dili haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler

Bernard Lewis, İslam, Hilafet, Din, Egemenlik

Atıf Bilgisi

Aydın, Muhammet. "Kitap Değerlendirmesi: İslam Bernard Lewis". *Akademik-Us* 15-16 (Kasım 2024), 211-219.

Geliş Tarihi	18.09.2024
Kabul Tarihi	06.11.2024
Yayım Tarihi	30.11.2024
Deęerlendirme	İki İ Hakem / ift Taraflı Krleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
ıkar atışması	çıkar atışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Book Review

İslam, Bernard LEWIS

Muhammet Aydın | ORCID: 0000-0002-0099-9024

Assoc. Prof. Dr. | maydin@gumushane.edu.tr

Gumushane University | ROR ID: 00r9t7n55

Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences | Gümüşhane, Türkiye

Abstract

Bernard Lewis, known for his studies on Islam, makes important observations in this work regarding the field of Islamic history over a period of approximately eight centuries. We will try to focus more on theological/theological observations. He has composed his book in three parts and fourteen chapters: 1. The Four Caliphs and the Umayyad Caliphate, 2. The Abbasids, 3. Syria, Egypt, North Africa, 4. Iran and the East, 5. The Mongols, 6. After the Mongols, 7. Muslim Spain, 8. The rise of the Ottomans, 9. Religion and sovereignty, 10. The Iranian state administration, 11. Administration, 12. Jihad, 13. War and 14. Conquests. The subject of this book is Islamic history from the advent of the Prophet Muhammad to the conquest of Istanbul by Fatih Sultan Mehmet. According to the author, classical Islamic civilization has found expression in three main languages, the first of which is Arabic. The Prophet Muhammad was born, lived and died among the Arabs of the Hijaz. His holy book was also written in their language. Another is that the Persians, who both preserved the memories of the great empires of recent history and were aware of their immense contribution to Islamic civilization, revived and reasserted their own unique identity. According to Lewis, the Persian renaissance corresponds to a kind of interim period between the decline of the Arabs and the rise of the Turks. Medieval Islamic history begins with the influx of Arab invaders into the Middle East and ends with the victory of another new group, the steppe peoples of the north. After accepting Islam, the Turks established a dominance that would last for a thousand years; they created new models of government and society, and made Turkish the third main language of Islamic civilization.

Keywords

Bernard Lewis, Islam, Caliphate, Religion, Sovereignty

Citation

Aydın, Muhammet. "Book Review: İslam Bernard Lewis". *Akademik-Us* 15-16 (November 2024), 211-219.

Date of Submission	18.09.2024
Date of Acceptance	06.11.2024
Date of Publication	30.11.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two İnternal
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

İslam'a dair çalışmalarıyla bilinen Bernard Lewis bu eserinde yaklaşık sekiz yüzyıllık süreçte İslam tarihi alanıyla ilgili önemli tespitlerde bulunmaktadır. Biz eserinde yer verdiği tarihî bilgilerden daha ziyade kelâmî/teolojik tespitlere odaklanmaya çalışacağız. Lewis, Kitabını üç kısım ve on dört bölümden oluşturmuştur. Önce bölüm başlıklarını vermek isabetli olur. Ardından öne çıkan tespitlerine değinmek isteriz. 1. Bölüm Dört halife ve Emevî halifeliği, 2. Bölüm Abbasîler, 3. Bölüm Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, 4. Bölüm İran ve Doğu, 5. Bölüm Moğollar, 6. Bölüm Moğolların Ardından, 7. Bölüm Müslüman İspanya, 8. Bölüm Osmanlıların Yükselişi, 9. Bölüm Din ve Egemenlik, 10. Bölüm İran Devlet İdaresi, 11. Bölüm İdare, 12. Bölüm Cihat, 13. Bölüm Savaş ve 14. Bölüm Fetihler şeklinde kurgulanmıştır.¹

Lewis'in eserine İbn Haldûn'dan iktibasla başlaması önemlidir. Orada, tarih ilmine verdiği önemi belirtirken aslında çalışmasının nasıl bir metodoloji üzerinden oluşacağını da işaretlerini vermektedir:

“Bilesin ki, tarih bilimi, çok yararları ve onurlu bir amacı bulunan önemli bir bilim dalıdır. Çünkü geçmişin durumlarını, geçmiş toplumların yaşayışlarındaki, peygamberlerin yaşayışlarındaki, hükümdarların devlet ve politikalarındaki çeşitli durumları öğretir bu bilim dalı bize. Bu bilim dalı öğrenilecek ki, din ve dünya işlerinde geçmişten ders ve örnek almak isteyenler için bu yarar gerçekleşebilsin. Bu bilim dalı birçok kaynaklar, çeşitli bilgiler, sahibini gerçeğe ulaştıracak yanılğı ve yanlışlardan uzaklaştıracak sağlam görüş ve tutarlılık ister. Neden dersiniz: Tarihten verilen haberlerde sadece nakle güvenilir de, temel gelenek ve görenekler, politik kurallar, yeryüzünü bayındır ve yaşanır duruma getirme yolundaki çabaların doğallıkları, insanların toplumsal yaşamlarındaki çeşitli durumlar göz önünde tutulmazsa ve görülmeyen görülenle, geçmişteki şimdikle karşılaştırılmazsa tarih konusunda ayak kaymasına, şaşırıp doğru yoldan çıkmaya karşı güvence sağlamaz.”²

Bu kitabın konusu, Hz. Muhammed'in risâletinden İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine dek İslam tarihidir. Yazara göre klasik İslam uygarlığı, ilki Arapça olan üç ana dilde ifadesini bulmuştur. Hz. Muhammed Hicaz Araplarının arasında doğmuş, yaşamış ve vefat etmiştir. Kutsal kitabı da onların dilinde yazılmıştır. Bir diğeri ise, hem yakın tarihteki büyük imparatorlukların hatıralarını saklayan hem de İslam uygarlığına yaptıkları muazzam katkının farkında olan Farslar, kendi özgün kimliklerini canlandırmış ve yeniden ortaya koymuşlardır. İslam'ın kök saldığı bir ülke hâline gelen İran'da Arapça, ilahi ve klasik dil olarak kalmış, ama on birinci yüzyıldan başlayarak birincil ifade aracı, Arap alfabesiyle yazılan, Arapçadan gelen sözcüklerle dolu, ama yine de Arapça değil, su götürmez bir şekilde Farsça olan yeni bir Farsça türü ortaya çıkmıştır. İran'daki siyasi canlanma ile yeni dili kullanan ve teşvik eden İran hanedanlarının ve saraylarının ortaya çıkışı da Fars kültürel uyanışına yardımcı olmuştur. Farsça İslam'ın ikinci klasik dili hâline gelmiş, Fars etkisi doğu topraklarında baskın olmakla birlikte İslam Halifeliğinin batı

¹ Bernard Lewis, *İslam*, çev. Çağdaş Sümer, (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2020), 7-10.

² İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Turan Dursun, (Ankara: Onur Yayınları, 1977), 75.

topraklarında da hissedilmiştir. Lewis'e göre Fars rönesansı, Arapların gerileyişiyile Türklerin yükselişi arasında kalan bir tür ara döneme karşılık gelir. Orta Çağ İslam tarihi Arap istilacıların Orta Doğu'ya akmasıyla başlar ve bir başka yeni gelen grubun, kuzeydeki step halklarının zaferiyle sona erer. Türkler, İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından bin yıl sürecek bir hâkimiyet kurmuş; yeni hükümet ve toplum modelleri yaratmış ve Türkçeyi İslam uygarlığının üçüncü ana dili haline getirmiştir.³

Lewis'e göre hem Müslümanlar hem de Hıristiyanlar karşı karşıya geldikleri ve çatıştıkları yüzyıllar boyunca benzerliklerinden ziyade farklılıklarının bilincine varmışlardır. Fakat benzerlikleri çok büyüktü, zira her iki dinin ve kültürün pek çok ortak noktası vardı. Her ikisi de Orta Doğu'nun kadim uygarlıklarının mirasını paylaşıyor; Yahudilerin etik tek tanrıcılığı, peygamberlik misyonunu ve kutsal kitaplarda saklanan vahyi içeren dinî geleneğini benimsiyordu. Yazarın Kur'an'a dair düşünceleri müsteşriklerin tamamının İslam'a ön yargıyla bakmadıklarını göstermektedir:

“Kur'an'a Müslümanların kutsal kitabı denilebilir ama Müslüman bir İncil denilemez. Müslümanlar için kelimenin gerçek anlamıyla Tanrı tarafından melek Cebrail yoluyla Hz. Peygamber'e dikte edilmiş tek bir kitaptan oluşur. Birçok tarihçi Kur'an'ı Hz. Muhammed'in öğretilerinin ve eylemlerinin kendi döneminde tutulmuş otantik bir kaydı olarak görür. Peygamber'in hayatta olduğu dönemde başlamış ve vefatından kısa bir süre sonra nihai şeklini almıştır. Eski ve Yeni ahitlerin aksine uzun bir dönem boyunca kaleme alınmış eserlerden alınan parçalarla oluşturulmuş bir derleme değildir; tek bir yazarın, tek bir yaşam öyküsünden doğmuş eserdir.”⁴ Burada yazar din siyaset ilişkisini tartışmaktadır. Ona göre İslam en başından itibaren siyasi iktidarı içermişti. Medine bir devletti ve sonra Peygamber'in ilk emiri olacağı bir imparatorluğun çekirdeğini oluşturuyordu. Müslümanların görüşüne göre gerçek ve tek egemen Allah'tı ve Peygamber otoritesini O'nun emirlerinden alıyor, O'nun vahiyler yoluyla bilinen iradesi, hukukun tek kaynağını oluşturuyordu. Ümmet böylece en başından itibaren daha sonraki İslam devletlerinin karakteristiği olan siyaset ve din arasındaki bir kaynaşmanın ifadesiydi. Bundan ötürü Batı Hıristiyanlığında derin köklere sahip olan regnum ile sacerdotum arasındaki ikilik, İslam'da mevcut değildir. Ruhani ve dünyevi, kilise içi ve dışı, dinî ve seküler gibi kavram çiftlerinin Müslüman halkların klasik dillerinde karşılıkları yoktur.⁵ Ancak yazarın tespitlerinin tamamına katılmak mümkün değildir. İslam'ın temel çağrısıyla tarihsel şartlarda Müslümanların siyasal pratiklerinin ayrı tutulmasında yarar vardır. Şöyle ki, İslam'ın çağrısı akidevî bir çağrıydı ancak onun sonuçları akidevî olduğu kadar siyasi, ekonomik ve kültürel olmuştur. Hz. Muhammed'i geleceğin imparatoru gibi gösteren rivayetlerin siyasal-kültürel bilinç tarafından gerçekleştirilmiş olandan hareketle üretildikleri söylenebilir.⁶

3 Bernard Lewis, İslam, çev. Çağdaş Sümer, (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2020), 14.

4 Bernard Lewis, İslam, 17.

5 Bernard Lewis, İslam, 18.

6 Mehmet Evkuran, Sünni Paradigmayı Anlamak, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005), 174. Nitekim Câbirî de Hz. Peygamber dönemiyle dört râşid halifenin devlet modelini davet devleti olarak nitelerken, Emevî

Lewis, eserinin içeriğini İslam tarihi açısından kurgulamış olsa da biz daha ziyade metodolojik yaklaşımlarına ve kelâmî meselelere yaklaşımına eğilmekle kendimizi sınırlandırmak niyetindeyiz. Söz gelimi yazar çalışmasını daima tarihsel belgelerle desteklemektedir. Ama kendisi de Müslüman İspanya kısmında bir çekinceye işarette bulunmaktadır: “Kitapta yer verilen parçalardan ilki Maşrik’ta kaleme alınmış bir Arap vakayinamesinden alınmıştır ve Arap fetihlerine ilişkin yarı tarihsel, yarı efsanevi bir anlatı sunar.”⁷

Hükümet başlıklı bölümde din ve egemenlik konusuna değinirken, katı hukuk kuramında İslam’daki tek meşru otoritenin hukukun gerektirdiği ve düzenlediği şekli olarak hilafetin otoritesinden söz eder. Ancak siyasetin gerçeklikleri, hukukçuları, ümmetin bir bütün olarak yaptığının doğru olduğu ilkesini korurken, yeni hükümet biçimlerini bağdaştıracak şekilde hukukun formüle edilmesinde bazı düzenlemeler yapmak zorunda bırakmıştır. Alıntıladığı bazı pasajlar yasal öğretilerin yorumlanmasında yaşanan değişimleri ortaya koymaktadır. Bunları beş maddede toplar:

“Kur’an’dan alınan ilki siyasal içeriğe sahip, en sık alıntılanan pasajlardan ikisini içermektedir. İkincisi İslam’ın ilk yüzyıllarında var olan farklı çıkarları, hizipleri ve sorunları yansıtan hadislerden bir seçkidir. Üçüncüsü, toprak vergisine ilişkin Halife’nin derlenmesini istediği bir kitaba mukaddime olarak, önde gelen bir hukukçu tarafından yazılmış bir tavsiyedir. Hanbelî bir yazara ait olan dördüncüsü, tiranlığa boyun eğmenin dinî teminatlarla tâbi olan gerekçelerini ortaya koymaktadır. Beşincisi hükümete dair yasalar üzerine klasik bir hukuki incelemeden alınmıştır. Moğol istilalarının ardından kaleme alınmış sonuncusu ise, tiranlığın, ne kadar kötü olursa olsun, anarşiden daha iyi olduğu ve şeriatın verdiği bir görev olarak otoriteye itaat edilmesi gerektiğine dair çaresiz ama genel olarak kabul gören görüşü yansıtmaktadır.”⁸ Burada yer alan belgeler bakıldığında söz gelimi “zorlamayla imamlık” başlıklı pasaj dikkat çekmektedir. Bu belgeye göre biatin zorlamayla akdedildiği üçüncü yöntem ise iktidarı elinde tutanın zorlamasından kaynaklanır. Hatta “İmam’ın olmadığı ve yeterli vasıflara sahip olmayan birinin imamlık peşinde koştuğu ve insanları gücü ve orduları ile herhangi bir biat ya da haleflik olmadan zorladığı bir durumda, onun biati geçerli bir şekilde akdedilmiştir ve ona itaat etmek zorunludur ki, Müslümanlar arasında birlik idame etsin ve anlaşma korunsun. Bu, en iyi görüşe göre barbar ve korkunç biri olsa bile böyledir. İmamlık bu şekilde güç ve şiddet kullanılarak birine akdedilir ve sonra bir başkası çıkar ve kendi gücü ve ordularıyla ilkinin üstünlük sağlarsa belirttiğimiz üzere Müslümanların iyiliği ve aralarındaki birliğin korunması için ilki indirilir ve ikincisi imam olur.”⁹ Burada dile getirilen yöntemlere dair yazarın herhangi bir yorum yapmaması dikkat çekicidir ama daha dikkat çekici olan

---

modelini siyaset devleti olarak isimlendirir. Muhammed Âbid Câbirî, İslam’da Siyasal Akıl, çev. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997), 489.

⁷ Bernard Lewis, İslam, 126.

⁸ Bernard Lewis, İslam, 171.

⁹ Bernard Lewis, İslam, 206.

geleneğimizde zor ve güç kullanılarak yönetimin oluşturulabileceğine dair düşüncelerle henüz yeterince yüzleşilmemiş olmasıdır.¹⁰ Bundan anlaşılmalıdır ki ve geleneğimiz de göstermiştir ki, İslam, yönetime dair sınırları belli olan yegâne bir modeli bize sunmamıştır. Gelenekte yer alan modellerin tamamı yöneticilerin ve ulemanın kendi siyasi birikimleri doğrultusunda dile getirdikleri nihai olmayan çözümlerdir.

Sonuç

Yazar Lewis'in eseri, her bölümün sonunda kullandığı kaynakları referans vermesi bakımından oldukça değerlidir. Diğer yandan yazarın tercih ettiği kaynaklar ve yer verdiği alıntılar, yazarın epistemik yönünü ve eğilimini bize göstermektedir. Yine kaynaklardaki bilgiler hakkında yorum yapmaması eksiklik olarak ya da kendisinin de benimsediği yaklaşıma dair zımnî onay şeklinde okunabilir. Eserin sonunda geniş bir sözlüğün yer alması alan dışı okurları hesaba katması bakımından isabetli olmuştur. Eserin kültür hayatımıza önemli bir katkı sunduğu belirtilmelidir ve bu doğrultuda çevirmeni ve bu eseri yayına sunan Akılçelen Kitaplar yayınevini tebrik etmek gerekir.

---

10 Ebû Zeyd'e göre "araştırmacıların dikkatini çeken olgu; İslam/Arap dünyasında siyasi otoritenin el değiştirmesinin tarihin hiçbir döneminde barışçıl seçim mekanizmalarına göre gerçekleşmemiş olmasıdır. Arap/İslam devleti devlet fikri ile daha ilk tanıştığı zamandan itibaren, bu kavram, nadir birkaç istisna dışında sürekli olarak kabile kavramı ile birlikte olmuştur... Arap kültüründe şüubilik olarak bilinen olgunun odak noktasında fikrî ve kültürel düzeyde gelenek ve geçmişe dayanma düşüncesi yer tutmuştur. Aynı şekilde otoritenin el değiştirmesi konusunda da askerî galibiyet ya da siyasi fıkihtaki ismiyle şevket/güç/kudret ilkesi esas alınmaya devam etmiştir. Bu enstrümanın benimsenmesi ve sabit bir fıkih ilkesi haline getirilmesi ise fıkihçıların birçoğunun ortaya çıkabilecek fitneleri önlemek maksadıyla, otoriteyi güç ve silah zoruyla ele geçirmiş olan yöneticiye karşı isyan etmenin caiz olmayacağı şeklinde fetvalar vermeleri ile söz konusu olmuştur." Nasr Hâmid Ebû Zeyd, Kutsal Metin Otorite ve Hakikat, Bilgi ve İktidar Arasında Dini Düşünce, çev. Muhammed Coşkun, (İstanbul: Mana Yayınları, 2015), 33.

Kaynakça - References

- Câbirî, Muhammed Âbid. İslam'da Siyasal Akıl, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul: Kitabevi Yay., 1997.
- Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. Kutsal Metin Otorite ve Hakikat, Bilgi ve İktidar Arasında Dini Düşünce, çev. Muhammed Coşkun, İstanbul: Mana Yayınları, 2015.
- Evkuran, Mehmet. Sünni Paradigmayı Anlamak, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- İbn Haldun, Mukaddime, çev. Turan Dursun, Ankara: Onur Yayınları, 1977.
- Lewis, Bernard. İslam, çev. Çağdaş Sümer, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2020.